

att behandla. Bildernas genesis, tradition och förändring har hon inte mäktat med att behandla. Inte heller bildernas strukturella sammanhang.

I ett särskilt appendix (s. 392) uppges svenska förteckningar från 1500-talet av såväl bildvävnader som målade apokryfiska motiv med en längd av ända upp till 15 meter. I tre fall (från Linköpings gård, utan källhänvisning men troligen efter Wollin) rör det sig om fem olika motiv eller tavlor ur Tobie historia. Det är här alltså uppenbarligen fråga om bildserier eller narrativa framställningar närmast motsvarande gobelänger. De stora bildytor det här varit fråga om hörde naturligt nog hemma i slott och kungsgårdar. Men som bonadsmålningar kunde de fortsätta att reproduceras. På Kulturen i Lund finns en nära fem meter lång bonad med sju olika motiv av Tobiasmotivet (KM 8813b, Philpot s. 171 f.). Den hade varit värd en särskild analys.

Märkligt nog har författaren inte beaktat de apokryfiska bildmotiven i textilkonsten. Man finner inte ens någon referens till Georg Gardes monumentala arbete *Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede* (Köpenhamn 1961) där de apokryfiska motiven är mycket utförligt behandlade. Garde uppehåller sig särskilt vid Tobiashistorien och särskiljer åtta olika delmotiv. Han menar att förklaringen till att den varit så vanlig på de danska dukarna ligger särskilt i att man skall vara givmild och gästfri. ”Et bedre motiv til en dug ved festmåltidet kan man vel icke finde”? (a.a.s. 212.). Ett annat förbisett arbete är Ernst Fischers *Flamskvävnader i Skåne* (1962). Här finns många exempel (också i bild) på motivet Ester och Ahasverus, Susanna i badet och Salomos vishet, som vittnar om deras popularitet under 1600- och 1700-talen.

De sydsvenska bonadsmålningarna har varit väl lämpade för bildberättelser i motsats till dalmålningarna, där t.ex. Tobie bok endast representeras av en enda bild. Som exempel på apokryfiska motiv på sydsvenska bonadsmålningar nämner författaren Ahasverus gästabad (plate 29), Ester framför Ahasverus (plate 30) och de tre männen i den brinnande ugnen (plate 42). Det sistnämnda motivet hänför sig dock till Daniels bok i Gamla testamentet liksom berättelsen om Daniel i lejonkulan (N.-A. Bringéus, *Sydsvenska bonadsmålningar* 1982: 149–154; E. Berglin, *En bonadsmålare och hans värld* 2000: bild 17, 24, 48, 51).

I sin avhandling *Dalmålningarna och deras förlagor* (1949) har Svante Svärdström visat Apokryfernas betydelse för dalmålarna. Senast har Roland Andersson förtecknat 64 dalmålningar med nio olika apokryfiska

motiv (Roland Andersson m.fl., *Dalmåleri. Dalmålarna – deras liv och verk* 2006: 153 f.). Philpot behandlar dalmålningarna i anslutning till detta arbete i ett särskilt kapitel (s. 357–365). Intressant är att dalmålarna valt andra motiv ur Apokryferna än de sydsvenska bonadsmålarna.

Svenska kistebrev med apokryfiska motiv tycks inte vara kända. Däremot redovisar V. E. Clausen ett blad med Tobias och ängeln (nr 66), tryckt i Skindergaden, Köpenhamn. Ett exemplar av detta blad har även påträffats i Norge (T. Buggeland, Folkelige tresnitt som kistebrev i Gudbrandsdalen. *Årbok for Gudbrandsdalen* 2010: 244). Samma motiv finns på en oljemålning från 1700-talet i Norsk folkemuseum, Oslo (N.-A. Bringéus, Von Leberreimen. *Economy and Culture in the Baltic 1650–1700. Acta Visbyensia VIII:195*), vilken kan återgå på Merian (*Wort und Bild. Eine Einführung in die Merian-Bibel*. Hamburg 1965: 183). Typiskt för dessa motiv är att Tobias bär den stora fisken över axeln eller runt halsen och att den lilla hunden trofast följer honom och vid hemkomsten springer och möter Tobias föräldrar enligt bibeltexten. Det är genom sådana detaljer man kan spåra olika ”ekotyper” och rentav påvisa deras förlagor, såsom Garde varit inriktad på.

Elizabeth Philpot har gjort en ambitiös undersökning med större räckvidd än som är vanligt i skandinaviska avhandlingar. Man kan därför använda hennes arbete som ett uppslagsverk, som dock förmedlar mer kunskap om de apokryfiska böckerna än analys av de apokryfiska bildmotiven.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Madeleine Eriksson: *(Re)producing a periphery. Popular representation of the Swedish North*. Kulturgeografiska institutionen, Umeå 2010. 182 s. ISBN 978-91-978344-3-8.

Sedan långliga tider har en rätt tröstlös debatt förts om *Detta djävla Norrland*, även titeln på en under tidigt 1970-tal utgiven debattantologi. Tonläget har varit affekterat med mycken populism, kverulans, polarisering och ömsesidiga fördomar. Att ett vetenskapligt analytiskt grepp kopplats på det olycksaliga begreppet får därför ses som en välgärning. Så har skett i en färsk avhandling med titeln *(Re)producing a periphery. Popular representation of the Swedish North*, framlagd av kulturgeografen Madeleine Eriksson vid Umeå universitet.

Avhandlingens styrka ligger i att den knyter an till en internationell teoriram. Djärvt har generella teorier om kolonialism, inkluderande Edward Saids orientalism, applicerats på den s.k. Norrlandsfrågan. Inspiration har hämtats från såväl Gramscis hegemonibegrepp som från den postkoloniala tankesfären. Anknytning finns även till André Gunder Frank och dennes centrum/periferi- och beroendeteorier liksom Immanuel Wallersteins expanderande kapitalistiska världssystem. I detta breda teoretiska spektrum ryms även Stuart Hall, en centralgestalt i Birminghamskolans Cultural Studies. Platser och regioner inordnas i ett hierarkiskt mönster, i vilken den geografiska maktordningen utgör en trögriklig diskurs. Som idégivare inom den egna kulturgeografiska disciplinen figurerar Allan Pred, vid vars institution i Berkeley Madeleine Eriksson tillbringat ett fruktbara doktorandår.

Efter den teoretiska och metodiska upptakten ligger huvudfokus i fyra empiriska kapitel på de bilder som förmedlas om en specifik region och dess människor i media – press, film, reklam, annonser och intervjuer. Därmed är temat givet, hur Norrland sedan länge åsatts vilseledande stereotyper. Fastän området utgör två tredjedelar av Sveriges yta – men bara en tiondedel av befolkningen – uppfattas det genom själva namngivningen som homogent trots uppenbara skillnader mellan norr och söder liksom mellan kust-, skogsland och fjälltrakter. En fiktiv norrlänning utmålas som den osofistikerade, mindre uppdaterade kusinen från landet som därtill lever i bidragsberoende och utanförskap. Generellt ses storstadsbor inte bara som urbana utan även som smartare än de som befolkar ”landsorten”. För undertecknad, med djupa rötter på Västkusten men i besittning av några decenniers erfarenhet av livet i landets nordligaste residensstäder, är den grovt tillyxade schablonbilden så uppenbar. Klichéerna är väl rotade men har enligt avhandlingsförfattaren späts på av den neoliberala diskursen. Ibland drivs generaliseringarna dithän att, om de applicerats på Afrika, tre gånger så stort som Europa, skulle de mötas av häftiga reaktioner. Också i den romantiska varianten, att i områden där moderniteten inte fått fäste, finns mer av autenticitet, skiner nedlåtenheten igenom. Inbäddad i det koloniala synsättet ligger fascinationen för det exotiska. Den urbana klassen har behov av ett fritidsland. Torparliv ses som nyttigt botemedel mot storstadsstress. Alltsedan antiken har överklassen haft sitt Tusculum. I vår tid, med sin tendens till refeodalisering, har herrgårdsliv och hästgårdar fått status.

Då Sverige för två hundra år sedan förlorade sin östra riksdal närdes förhoppningen att inom 1809 års gränser erövra Finland åter. Den ambitionen är numera övergiven och istället har vårt land krympt inom sina egna gränser. Fram träder snarare konturerna av medeltidens lilla kärn-Sverige kring Eriksgatan, utökat med den väst- och sydkust varmed Sverige begåvades under 1600-talet efter framgångsrika krig mot den danske grannen. Med anknytning till Annalesskolans betonande av ”*la longue durée*” i samhällsutvecklingen förefaller de sega strukturerna ha fortlevt in i vår samtid. Vill man hårdra utvecklingen skyntar, då det regionala identitetsskapandet framgångsrikt börjat utmana den traditionella nationalstaten, ett nytt mönster. Skulle sammanslagningarna i Västra Götaland och Skåne följas av ett norrländskt storlän skulle centreringen kring Mälardalen kunna urholkas. Om därtill läggs övriga skogslän utanför Eriksgatans sträckning, Dalarna och Värmland, krymper kärnlandet ytterligare. På längre sikt kan man föreställa sig ett scenario med nationalstaten eroderad, ersatt av ett metropolernas nätverk i en globaliserad ekonomi.

Ännu går *limes norrlandicus*, den gamla fäbodgränsen, i dagen. Även om det område norr därom som koloniserades från Mälardalen administrativt emanciperats, har det ekonomiskt, århundraden efter det att bottniska handelstvänet avskaffats, fungerat som uppland. Även kulturellt har den bilden blivit bestående. Emellertid står de attityder som Madeleine Eriksson kartlagt i uppenbar kontrast till den syn som rådde vid början av föregående sekel. För hundra år sedan sågs Norrland optimistiskt som möjligheternas land, något som Sverker Sörlin visat i avhandlingen *Framtidslandet*. Det var den avancerade ingenjörskonsten med järnvägsbroar och vattenkraftverk, som rönt uppmärksamhet. Platser som Porjus och Kiruna fick symbolvärde. Det industrialiserade Norrland, Sveriges Klondyke, stod för moderniteten, tydlig då Malmbanan, vår först elektrifierade järnväg, och Norra stambanan byggdes. Här finns en diskrepans gentemot synen på Botniabanan, som i ett sydsvenskt perspektiv uppfattats som en onödig och slösaktig investering. I intressant kontrast härtill står också att Ludvig Nordström i sin reportagebok *Lortsverige* från 1938 fann störst efterblivenhet i vår sydliga av bondekultur präglade landsända.

I Erikssons studie ställs glesbygden mot attityderna hos de välbeställda grupper som alltmer flockas i städernas innerkärnor. Inte utan propagandistiska övertoner har Richard Florida talat om den kreativa klassen, tolerant, förändringsbenägen, klimatsmart och hälsomedve-

ten. Fenomenet är internationellt, men överflyttat till vår svenska huvudstad har följt en demonisering av de förment mindre sofistikerade grupper som dväls utanför de gamla stadstullarna, i förorternas sprawl, eller norr om Dalälven, i utglesade landsdelar med folkligare livsstil. I aktuella böcker som Per Wirténs *Hatet mot förorten* och Kristina Mattssons *Landet utanför* har problemen belysts. I det perspektivet diskuterar Eriksson Umeås ambition att frigöra sig från sin omgivning, positionerande sig som en hipp metropol med förtätad stadskärna och spektakulär arkitektur, gärna på höjden. Det uppsatta målet att inom några decennier uppnå 200 000 invånare kan naturligtvis ses som hybris. Detsamma kan sägas om visionen att bygga ett nordligt mini-Manhattan eller Dubai, varigenom den äldre träbebyggelsen, klassad som av riksintresse, hamnar i skymundan. Sätillvida har Umeå lyckats med att för 2014 bli utsett till europeisk kulturhuvudstad. Framgångskonceptet har varit att i marknadsföringen anspela såväl på moderniteten som på det nordliga läget samt, en aning ansträngt, knyta an till den samiska kulturen. Ett konstnärligt campus vid älvstranden är under uppförande. Tanken är att den bild av kulturell öken som omvärlden föreställer sig skall vändas till sin motsats.

Till det material Eriksson analyserar hör den Norrbottensfödde regissören Kjell Sundvalls film *Jägarna* med dess inriktning på machokultur och traditionella könsroller, som driver kvinnorna på flykt. Här finns även tjuvjakten och andra företeelser, där laglighetens gränser bestäms lokalt. Därtill kunde fogas schablonbilden av norrlänningen som sävlig och fåordig, även om där samtidigt funnits tendenser till uppstudsighet och politisk radikalism. Det kan exemplifieras med arbetskonflikter såväl i Sundsvall 1879, Ådalen 1931 som Malmfälten kring årsskiftet 1969–70. Positiva sidor av det norrländska har i marknadsföringen utnyttjats av Norrmejerier och Spendrups – med varumärket Norrlands Guld.

Allmänt vore det önskvärt om det fördomsalstrande Norrlandsbegreppet tonades ner och att vart och ett av de nordliga länen lyfte fram sin egenart. Mångfalden skulle öka och nyanserna träda fram. För även om klichéerna inte skulle försvinna skulle de bli mer upplysande om de applicerades på avgränsade områden och inte klistrades på en heterogen landmassa från Gävlebukten till Torneträsk. Norrbotten kunde lyfta fram sitt teknologiska megasystem, sin låga kust och unika skärgård. Och svensken i gemen kan behöva upplysas om att det är invånarna i Lapplandskommunerna Jokkmokk,

Gällivare och Kiruna som ger det största individuella bidraget till vår bruttonationalprodukt. Västerbotten, känt för sitt litterära under, borde även marknadsföra sitt konstnärliga kulturarv, som nog kunde mäta sig med exempelvis Göteborgskoloristerna. Västernorrland framhäver med rätta sin höga kust och rika industrihistoria. I sin profilering har Jämtland, med norskt förflutet och ytmässigt näst störst av våra landskap, hunnit långt. Därför är det knappast en tillfällighet att just denna landsdel gjorts till föremål för en djupstudie kring hur regional identitet formas, såsom skett i Per Franssons aktuella avhandling *Landskapet som lärobok*.

I några stycken finns skäl till tveksamhet, såsom om källmaterialet uppfyller de krav på representativitet, som rimligen bör ställas. Då kriterierna inte är givna ter sig urvalet nyckfullt, med rejält svängrum lämnat åt improvisation. Genom avsaknaden av historisk bakgrundsteckning ges inte heller någon förklaring till hur den internationellt sett unika diskrepansen mellan syd och norr uppstått. Även på akribins område finns brister. Exempelvis har den korrekta uppgiften i inledningen, att Norrland omfattar två tredjedelar av Sveriges yta, i sammanfattningen reducerats till en tredjedel, varigenom en del av studiens poäng går förlorad.

Avhandlingen har en klar samhällsrelevans, då den berör fenomenet med ett alltmer delat Sverige, där det stora flertalet av landets kommuner, förvisso inte bara i norr, ser sin befolkning minska. Inom sina egna gränser håller Sverige på att krympa, med trängselproblem i de få expansionsområdena och däremellan stora gapande tomrum. En statistisk uppgift om att 84 procent av vår befolkning bor på 1,3 procent av vår yta stämmer onekligen till eftertanke. Nu är regionalpolitik inte ämnet för Erikssons avhandling, dock riskerar de attityder hon kartlagt att göra Sverige till ett alltmer ojämnt befolkat land, med försämrad livskvalitet såväl för dem som rymt i de trånga tillväxtregionerna som de som bor kvar i avfolkningsbygder. Därtill kommer den politiska klyvningen, väl demonstrerad i 2010 års val, med ett alltjämt rött norr, och ett successivt allt blåare syd. Det är frågor som ligger i förlängningen av Madeleine Erikssons studie, vars fokus som sagt inte ligger på den reala utvecklingen. Att hennes studie förtjänar att läsas av långt fler än en begränsad akademisk krets står klart. För samhällsdebatten vore det en vinst om inte hela landsändar åsattes vilseledande klichéer.

Bert Mårald, Umeå